

Heidebeheer en fauna

Verlag veldwerkplaats *Droog Zandlandschap*
Strabrechtse Heide, 4 juni 2009

Inleiders: Jap Smits (Staatsbosbeheer) en prof. dr. Henk Siepel (Alterra-WUR)

De Strabrechtse Heide is een 1500 hectare groot heidegebied ten zuidoosten van Eindhoven. Het is een zeer gevarieerd gebied met onder andere hoogteverschillen, waterpartijen, zandverstuivingen, Calluna (dopheide) en akkercomplexen. Het gebied is grotendeels in eigendom van Staatsbosbeheer sinds 1954. Een oostelijk gelegen deel is in eigendom van de gemeente Someren en wordt ook door hen beheerd. Zo'n 240 hectare is particulier bezit, maar wordt beheerd door Staatsbosbeheer. Het noordwestelijke deel is in handen van het Brabants Landschap.

Het gebied is van oudsher heidegebied. Vroeger vond er op de heide ook akkerbouw plaats. Er liggen stukken in het gebied waar de akkers zo'n 20 jaar uit productie zijn en waar je heide ziet verschijnen. Ook zijn er stukken droge schrale graslanden. Er liggen zandwegen in het gebied met brede bermen. Daarnaast is er wilgenstruweel in het gebied waar de wilgenhommel voorkomt. Andere aansprekende soorten die in het gebied voorkomen zijn de blauwvleugelsprinkhaan, levendbarende hagedissen, slofhak, bleekgele dovenetel, nachtpauwoog en andere nachtvlinders en hierdoor vele nachtzwaluwen.

Recreatie

De heide is ontsloten voor fietsers en wandelaars. Staatsbosbeheer is van plan een 'recreatiepoort' te creëren. Dit zal op de plek zijn van een in 1970 nagebouwd Kempisch heidedorp waar de Staatsbosbeheer bezoekers voorlichting wil geven en kennis wil meegeven over oude heidedorpjes en de geschiedenis van het landschap.

Beheer

De belangrijkste beheermaatregelen die Staatsbosbeheer neemt zijn grazen (koeien en schapen), plaggen (visgraat), maaien (Pijpenstro) en branden, daarnaast is er een actief beheer voor het behoud van het stuifzandgebied en ligt er zo'n 15 hectare akkerland waar biologische landbouw op bedreven wordt. Deze akkercomplexen worden tevens gebruikt om het plagsel op te verwerken. Hier komen we later op terug.

Factoren voor praktisch beheer

Henk Siepel, hoogleraar aan de WUR en RU Nijmegen, vertelt over de factoren waar je rekening mee moet houden in je praktisch beheer voor verschillende soortgroepen. Allereerst is het zeer van belang om te kijken wat je referentiebeeld is van heide. Vroeger was het heidepotstalsysteem een endemische vorm van extensieve landbouw. Dit systeem bestond uit een mozaïek van extensief beheerde akkers die enkele jaren in en dan weer uit productie waren, met daarnaast grote oppervlakten met dwergstruikformaties waar schapen vraten en hun mest produceerden. Binnen dat mozaïek hoort ook de Struikheide- en Dopheideplant, bossen en alle daarbij behorende overgangen. Een complex geheel dat garant staat voor biodiversiteit. Met de toename van intensievere vormen van landbouw en het gebruik van kunstmest verdwenen de kleine akkers uit het landschap. De rijke biodiversiteit verdween en de Boswet (bos mag niet gekapt worden) zorgde ervoor dat het areaal bos toenam ten koste van heide.

Dit zorgt ervoor dat het huidige beheer te maken heeft met een herstelopgave. De herstelopgave bestaat voor heide uit het terugkrijgen van de variatie in een gebied en het creëren van nieuwe dynamiek op lange termijn. Dispersiecapaciteit van soorten speelt hierin een rol. In het veld zullen we zien hoe dit beheer in de praktijk kan plaatsvinden.

In het veld

Jap Smits, boswachter van Staatsbosbeheer, neemt ons mee het veld in waar we stilstaan bij verschillende percelen waar bepaalde beheermaatregelen goed te zien zijn.

Schape

Sinds 1967 wordt er gebruik gemaakt van schape. Tegenwoordig bestaat de kudde uit zo'n 350 tot 400 dieren, plus 300 lammeren na de lammertijd. De schaapherder volgt met de kudde een door Staatsbosbeheer gemaakt begrazingsplan dat werkt met een aantal graasuren per vak. Daarbij houdt de herder ook bij waar de kudde heeft gegraasd. Deze gegevens worden naast elkaar gelegd en vergeleken met de door monitoren gevonden soorten. Hierdoor kan goed gevolgd worden wat voor effect de schape hebben op de ontwikkeling van de vegetatie en kan er gestuurd worden. Het is een zeer flexibele methode.

In de avond worden de schape naar de schaapswei van ongeveer 40 hectare gebracht. De schaapswei wordt zeer intensief begraasd, met als gevolg dat het grasland zeer kaal is met Borstelgras, Zandstruisgras, Schapengras en Buntgras als dominante soorten. Ook ontstaan er afgetrapte open plekken, waar bijvoorbeeld graafwespen en graafbijen kunnen nestelen. Door het korte gras zit er ook veel warmte in de bodem. Dit zorgt voor veel wortelvreters en andere insecten zoals Ritnaalden, Bladsprietkevers, Engerlingen en Veldkrekels. Al deze dieren zijn voedsel voor andere.

Vanuit de beheerders wordt opgemerkt dat schape daarnaast ook recreanten trekken en draagvlak creëren voor je gebied. In een ideale situatie zou er een gezamenlijke gebiedsoverstijgende visie moeten zijn van beheerders. Dan kan een schaapskudde mogelijk van gebied tot gebied trekken.

Met de schape kunnen gerichte acties worden uitgevoerd. Zo kan de herder trekken naar een gebied met veel pijpenstro of veel bochtige smele, om deze weg te vreten. De schapenmest wordt echter ook nog gebruikt om de eigen akkers te bemesten. Indien Staatsbosbeheer een tijdelijke akkerplaats wil verrijken met mest zorgt de herder ervoor dat de kudde naar die specifieke plek gaat. Wanneer de dieren een aantal jaar de grond hebben bemest kan Staatsbosbeheer het gebruiken als tijdelijke akker. De akker wordt

dan extensief gebruikt door boeren. Deze akkers zorgen voor de nodige variatie, bloemranden en voedsel.

Koeien

Van mei tot november maakt de Staatsbosbeheer ook gebruik van twee soorten runderen: Black Angus en Blonde d'Acquitaine. Deze runderen kunnen zich verder vrij door het gebied bewegen. De Black Angus graaft gaten, op zoek naar mineralen, waardoor er dynamiek ontstaat. De dieren worden op stal ontwormd waardoor de mest geen ontwormingsmiddel bevat en zeer aantrekkelijk is voor de diverse soorten mestkevers. Wel liggen er likstenen voor de dieren om de nodige mineralen binnen te krijgen.

Plaggen

Staatsbosbeheer plagt ook met behulp van een frees en kantelbak. Hiervoor huren ze gespecialiseerde bedrijven in met professionals die goed gevoel hebben voor wat er moet gebeuren. Vroeger werd er een zeer groot oppervlak in één keer geplagd. Staatsbosbeheer ontdekte dat de flora zich daarna volgens plan herstelde, maar dat de fauna niet terug kwam. Om hier rekening mee te houden wordt er per keer 1,5-3 hectare geplagd. Er wordt op zo'n manier geplagd dat de minerale bodem niet wordt afgegraven, dat vraagt om een Fingerspitzengefühl. Het betekent ook dat er bij regen niet wordt geplagd. Daarnaast houdt Staatsbosbeheer rekening met de dispersie (verspreidingsmogelijkheid) van dieren. Indien je dieren terug wilt hebben op geplagde grond moeten er nog genoeg populaties van soorten rondom de geplagde plek zijn. Daarom plaggen ze volgens het visgraatmodel: één hoofdbaan met vertakkingen. Het microreliëf wordt met plaggen zo veel mogelijk gevolgd en in stand gehouden. Er wordt pas weer opnieuw geplagd als de heidefauna zich heeft hersteld en dat kan zo'n 20-25 jaar duren. Staatsbosbeheer heeft met deze werkzaamheden op maat zeer goede ervaringen.

Zandverstuiving

De zandverstuiving groeit snel dicht en wordt daarom met actief beheer open gehouden. Jaarlijks wordt er een kwart hectare bewerkt. In principe 'loopt' de zandverstuiving niet, ook omdat het een klein oppervlakte is. Er komen bijzondere soorten voor. Aan de randen van de zandverstuiving waar de begroeiing zich bevindt zijn bijzondere plantensoorten te vinden. Het uitstuvende zand verrijkt die kleine zone met mineralen. Hierdoor ontstaat ook daar weer variatie in natuur en daarmee bijzondere planten- en diersoorten.

Conclusie

Binnen de Strabrechtse heide is door diverse beheermaatregelen (op maat) een zeer grote variatie aan ecosystemen ontstaan. Deze variatie zorgt voor het in stand houden van diverse bijzondere natuurdoeltypen en doelsoorten. Naast de variatie in ruimte is er ook variatie in tijd en deze combinatie maakt het mogelijk een zeer biodivers heidelandchap te creëren, en daarmee een rijk landschap. Ook het gebruik van extensieve akkers zijn een verrijking en een noodzaak om soorten in stand te houden. Variatie in tijd en ruimte zijn de sleutels tot succes.

Meer informatie:

Jap Smits (Staatsbosbeheer): j.smits@staatsbosbeheer.nl

Prof. dr. Henk Siepel (Alterra-WUR): henk.siepel@wur.nl

